

*Громадська наукова організація «Всеукраїнська асамблея
докторів наук з державного управління»
Громадська організація «Асоціація науковців України»
Науковий парк Національного Авіаційного Університету*

у рамках роботи Видавничої групи «Наукові перспективи»

«Актуальні питання у сучасній науці»

*(Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія Економіка», Серія «Державне
управління», Серія «Техніка», Серія «Історія та археологія»)*

Випуск № 4(10) 2023

Київ – 2023

*Public Scientific Organization «Ukrainian Assembly of
Doctors of Sciences in Public Administration»
Public Organization «Association of Scientists of Ukraine»
Scientific Park of the National Aviation University*

within the work of the Publishing Group "Scientific Perspectives"

«Current issues in modern science»

*("Pedagogy" Series, "Law" Series, Economy Series, "Public Administration"
Series, "Technology" Series, "History and Archeology" Series)*

Issue № 4(10) 2023

Kyiv – 2023

«Актуальні питання у сучасній науці (Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія Економіка, Серія «Державне управління», Серія «Техніка», Серія «Історія та археологія»)»: журнал. 2023. № 4(10) 2023. С. 418.

Свідоцтво про державну реєстрацію Серія Серія КВ № 25116-15056Р.

Згідно наказу Міністерства освіти і науки України 10.10.2022 № 894 журналу присвоєні категорії "Б" із права (спеціальність - 081 Право), економіки (спеціальність - 051 Економіка), педагогіки (спеціальність - 014 Середня освіта) та державного управління (спеціальність - 281 Публічне управління та адміністрування).

Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 20.02.2023 № 185 журналу присвоєно категорію "Б" із історії та археології (спеціальність - 032 Історія та археологія)

Рекомендовано до друку Президією громадської наукової організації «Всеукраїнська Асамблея докторів наук з державного управління» (Рішення від 11.04.2023, № 3/4-23).

Журнал видається за підтримки Інституту філософії та соціології Національної Академії Наук Азербайджану (Баку, Азербайджан), Міждержавної гільдії інженерів консультантів, громадської організації «Християнська академія педагогічних наук України» та громадської організації «Всеукраїнська асоціація педагогів і психологів з духовно-морального виховання».

Журнал публікує оригінальні дослідницькі та оглядові розвідки з теоретичних та прикладних аспектів державного управління, права, економіки, історії, педагогіки, техніки для їх інтеграції у європейський, світовий науковий простір. Цільова аудиторія: науковці, працівники вищих навчальних закладів та наукових інституцій, здобувачі вищої освіти, а також фахівці тематики журналу.

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus (IC), міжнародної пошукової системи Google Scholar та до міжнародної наукометричної бази даних Research Bible.

Головний редактор: Дацій Олександр Іванович — доктор економічних наук, професор, Заслужений працівник освіти України, завідувач кафедри фінансів, банківської та страхової справи Міжрегіональної академії управління персоналом (Київ, Україна)

Редакційна колегія:

- Балаласва (Дорошенко) Катерина Вікторівна — кандидат технічних наук, доцент кафедри авіаційних двигунів Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- Бельська Тетяна Валентинівна - доктор наук з державного управління, доцент, завідувач кафедри менеджменту Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості (Київ, Україна)
- Будник Вікторія Анатоліївна - кандидат економічних наук, професор, професор кафедри бізнес-логістики та транспортних технологій Державного університету інфраструктури та технологій (Київ, Україна)
- Гбур Зоряна Володимирівна - доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри управління охороною здоров'я та публічного адміністрування Національного університету охорони здоров'я України імені П.Л.Шушкі (Київ, Україна)
- Дегтяр Олег Андрійович — доктор наук з державного управління, доцент, доцент кафедри менеджменту і адміністрування Харківського національного університету міського господарства ім. О. М. Бекетова (Харків, Україна)
- Закієв Іслам Муса-Оғли - старший науковий співробітник кафедри підтримання льотної придатності авіаційної техніки Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- Заячківська Оксана Василівна - кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів та економічної безпеки Національного університету водного господарства та природокористування (Рівне, Україна)
- Іванченко Євгенія Вікторівна — кандидат технічних наук, доцент, професор кафедри безпеки інформаційних технологій Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- Ігнатович Сергій Ромуальдович - доктор технічних наук, професор, завідувач кафедри конструкції літальних апаратів Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- Ільїна Анастасія Олександрівна - кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри публічного управління і адміністрування Національного торговельно-економічного університету (Київ, Україна)
- Ісайкіна Олена Дмитрівна - кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії та документознавства Національного авіаційного університету, член Спілки краєзнавців України (Київ, Україна)
- Кавліна Ганна Костянтинівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри сімейної та спеціальної педагогіки і психології Державного закладу «Івденноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» (Одеса, Україна)

- Кардаш Оксана Любомирівна — кандидат економічних наук, доцент кафедри комп'ютерних технологій та економічної кібернетики Навчально-наукового інституту автоматичної, кібернетики та обчислювальної техніки Національного університету водного господарства та природокористування (м. Рівне, Україна)
- Карусевич Михайло Віталійович - доктор технічних наук, професор, професор кафедри конструкції літальних апаратів Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- Катеринчук Іван Степанович - доктор технічних наук, професор кафедри телекомунікаційних та інформаційних систем Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (Хмельницький, Україна)
- Кінзерявий Василь Миколайович — кандидат технічних наук, доцент кафедри безпеки інформаційних технологій Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- Коваленко Валентин Васильович - доктор юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник сектору авторського права та суміжних прав лабораторії авторського права та інформаційних технологій Науково-дослідного центру судової експертизи з питань інтелектуальної власності Міністерства юстиції України (Київ, Україна)
- Ковтун Владислав Юрійович — кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри безпеки інформаційних технологій Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- Комнатний Сергій Олександрович - докторант кафедри філософії права та юридичної логіки Національної академії внутрішніх справ (Київ, Україна)
- Корченко Анна Олександрівна — доцент кафедри безпеки інформаційних технологій Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- Корченко Олександр Григорович — доктор технічних наук, професор, завідувач кафедри безпеки інформаційних технологій Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- Котельницький Назар Анатолійович - кандидат історичних наук, доцент кафедри права Чернігівського інституту інформації, бізнесу та права Міжнародного науково - технічного університету імені академіка Юрія Бутая, член - кореспондент Центру українських досліджень Інституту Європи РАН (Чернігів, Україна)
- Кошетар Уляна Петрівна - кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри української мови та культури Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- Кошова Світлана Петрівна — кандидат наук з державного управління, доцент, доцент кафедри управління охорони здоров'я Національного університету охорони здоров'я України імені П.Л.Шурика (Київ, Україна)
- Кравчук Володимир Миколайович — доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права Волинського національного університету імені Лесі Українки (Луцьк, Україна)
- Крижина Наталія Павлівна – доктор наук державного управління, професор, Заслужений лікар України, директор Навчально-Наукового медичного інституту Київського міжнародного університету (Київ, Україна)
- Куриш Наталія Костянтинівна – кандидат педагогічних наук, заступник директора з науково-навчальної роботи, Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області (Чернівці, Україна)
- Марушева Олександра Анатоліївна - доктор наук з державного управління, доцент, завідувач кафедри публічного управління та інформаційного менеджменту ПВНЗ Університет Новітніх Технологій (Київ, Україна)
- Маслак Тетяна Петрівна - кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри конструкції літальних апаратів Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- Матяш Ольга Іванівна - доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри алгебри і методики навчання математики Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (Вінниця, Україна)
- Миргород-Карпова Валерія Валеріївна - кандидат юридичних наук, заступник директора з наукової роботи, старший викладач кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки Сумського державного університету (Суми, Україна)
- Михайленко Любомир Федорівна - доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри алгебри і методики навчання математики Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (Вінниця, Україна)
- Михальчук Роман Юрійович - кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри всесвітньої історії Рівненського державного гуманітарного університету (Рівне, Україна)
- Мізюк Вікторія Анатоліївна – кандидат педагогічних наук, доцент, декан факультету управління, адміністрування та інформаційної діяльності Ізмаїльського державного гуманітарного університету (Ізмаїл, Україна)
- Мірошніченко Валентина Іванівна - доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри психології, педагогіки та соціально-економічних дисциплін Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (Хмельницький, Україна)
- Міхальський Томаш — доктор наук, доцент кафедри географії регіонального розвитку Гданського університету (Польща)
- Ніколаєв Микола Ілліч - доктор історичних наук, професор кафедри історії на методику її навчання Ізмаїльського державного гуманітарного університету (Одеса, Україна)
- Новак-Каляєва Лариса Миколаївна — доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри державного управління Львівського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президенті України (Львів, Україна)
- Огієнко Альона Володимирівна - доктор економічних наук, доцент кафедри організації авіаційних робіт та послуг Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- Оніщенко Наталія Миколаївна - доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України, академік НАПрН України, завідувач відділу теорії держави і права Інституту держави і права ім. В.М.Корецького НАН України (Київ, Україна)
- Орлова Наталія Сергіївна — доктор наук з державного управління, професор кафедри державного управління, публічного адміністрування та регіональної економіки, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця (Харків, Україна)
- Павлов Костянтин Володимирович — доктор економічних наук, професор, професор кафедри аналітичної економіки та природокористування Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (Київ, Україна)
- Павлова Олена Миколаївна - доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки, підприємництва та маркетингу Волинського національного університету імені Лесі Українки (Луцьк, Україна)

- Палічук Юрій Іванович – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри медицини катастроф та військової медицини Буковинського державного медичного університету (Чернівці, Україна)
- Присяжнюк Олексій Миколайович - кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії та методології науки ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (Одеса, Україна)
- Робак Ігор Юрійович - доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри суспільних наук Харківського національного медичного університету (Харків, Україна)
- Руденко Юлія Анатоліївна - доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики дошкільної освіти ДЗ "Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського (Одеса, Україна)
- Сапожников Станіслав Володимирович - доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки та психології Університету імені Альфреда Нобеля (Дніпро, Україна)
- Сидоренко Вікторія Миколаївна —асистент кафедри безпеки інформаційних технологій Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- Сирник Ярослав - доцент кафедри етнології та культурної антропології Вроцлавського університету (Вроцлав, Польща)
- Січкаренко Галина Геннадіївна - доктор історичних наук, доцент, професор кафедри документознавства та інформаційної діяльності Державного університету телекомунікацій (Київ, Україна)
- Сопіако Ірина Миколаївна - доктор юридичних наук, професор, Відмінник освіти України, Заслужений юрист України, декан юридичного факультету Національного Авіаційного Університету (Київ, Україна)
- Терещенко Юрій Матвійович — доктор технічних наук, професор, лауреат Державної премії в області науки і техніки України, Заслужений діяч науки і техніки України, професор кафедри авіаційних двигунів Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- Титко Анна Василівна — кандидат юридичних наук, провідний науковий співробітник Національної академії внутрішніх справ (Київ, Україна)
- Толочко Світлана Вікторівна – доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник лабораторії позашкільної освіти Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України (Київ, Україна)
- Федоренко Владислав Леонідович — доктор юридичних наук, професор, DrHb - доктор хабілітований наук правничих (Польська академія наук), Заслужений юрист України, директор Науково-дослідного центру судової експертизи з питань інтелектуальної власності Міністерства юстиції України (Київ, Україна)
- Хитровська Юлія Валентинівна - доктор історичних наук, професор, професор кафедри історії факультету соціології і права Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (Київ, Україна)
- Хохлачова Юлія Євгенівна — кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри безпеки інформаційних технологій Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- Чумак Оксана Володимирівна - доктор економічних наук, доцент, науковий співробітник відділу статистики і аналітики вищої освіти Державної наукової установи «Інститут освітньої аналітики», (Київ, Україна)
- Шандра Наталія Андріївна - кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов для природничих факультетів Львівського національного університету імені Івана Франка (Львів, Україна)
- Шеремет Інеса Володимирівна - кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри медикобіологічних та валологічних основ охорони життя і здоров'я Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова (Київ, Україна)
- Шологон Лілія Іванівна - доктор історичних наук, доцент, професор кафедри історії Центральної та Східної Європи і спеціальних галузей історичної науки Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (Івано-Франківськ, Україна)
- Якимчук Олег Феодосійович - керівник групи білінгу Відділу бізнес-систем Департаменту інформаційних технологій ПРАТ «Рівнеобленерго» (Рівне, Україна)
- Якушенко Олександр Сергійович — кандидат технічних наук, старший науковий співробітник, доцент кафедри авіаційних двигунів Національного авіаційного університету (Київ, Україна)

Статті розміщені в авторській редакції. Відповідальність за зміст та орфографію поданих матеріалів несуть автори.

ЗМІСТ

СЕРІЯ «Економіка»

Алькема В.Г., Щадило М.І. <i>ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ ЧЕРЕЗ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ В УМОВАХ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА</i>	11
Анін В.А. <i>ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВПЛИВУ ВСТУПУ ДО ЄС НА ФОРМУВАННЯ МАКРОЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ</i>	20
Маланчук А.М. <i>ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ ЗАСАД УПРАВЛІНСЬКОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА</i>	30
Перцович Т.О., Івашків Т.С. <i>ЛОГІСТИЧНІ РІШЕННЯ В ТОРГІВЛІ В УМОВАХ ВІЙНИ</i>	37
Попадинець І.Р., Гавадзин Н.О., Марків М.М., Григорська Н.О. <i>ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БІРЖОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД</i>	44
Шафоренко І.Ю. <i>МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСІВ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ В ГАЛУЗІ ІТ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ</i>	56
Шафоренко С.Ю. <i>СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РЕКРУТМЕНТУ ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВ ІТ СФЕРИ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ</i>	70

СЕРІЯ «Державне управління»

Гасюк І.Л., Баюк М.І. <i>СИСТЕМНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА ПАРАДИГМА КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ</i>	84
---	----

Денисюк Л.М. <i>МЕХАНІЗМИ ВЗАЄМОДІЇ БІЗНЕСУ, ВЛАДИ І СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ В ОСОБЛИВОСТЯХ ВОЄННОГО СТАНУ (НА ПРИКЛАДІ АГРОСЕКТОРА)</i>	101
Качан Я.В., Римар Ж.В. <i>ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ПЕРВИННОЇ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ</i>	110
Кононенко В.В., Усар І.І. <i>ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ЯК НАПРЯМОК ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ У КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ</i>	121
Мартинюк В.П., Білик В.М. <i>ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЦИФРОВІЗАЦІЇ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ: МІЖНАРОДНИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ АСПЕКТИ</i>	131
Перелі Д.Д. <i>МІСЦЕ СМАРТ-ТЕХНОЛОГІЙ В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ</i>	141
П'ятничук І.Д. <i>НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ФІЗИЧНОЮ КУЛЬТУРОЮ ТА СПОРТОМ В КРАЇНАХ ЄС: ПРОБЛЕМИ ТА ВИКЛИКИ</i>	151
Романчук Р.В., Литвин Ю.О. <i>ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ЗМІНИ ПРИНЦИПІВ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ У ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНІ ЗГІДНО З ПРИЙНЯТОЮ ДЕРЖАВОЮ ПРОГРАМОЮ ВСТУПУ ДО ЄС</i>	158
Славкова О.П., Шестерніна Н.П. <i>ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ НАДАННЯМ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ ЧЕРЕЗ ДЕРЖАВНІ СЕРВІСНІ СИСТЕМИ</i>	174

СЕРІЯ «Право»

Kaftanov A.L. <i>THE INTERSECTION OF EU COMPETITION LAW AND SANCTIONS: HOW EU AUTHORITIES ARE ADDRESSING ANTI-COMPETITIVE BEHAVIOR BY BUSINESS ENTITIES OPERATING IN SANCTIONED COUNTRIES</i>	187
---	-----

Riaboshapko M.O., Nesterenko A.O. <i>LEGISLATIVE PROCESS IN THE UNITED KINGDOM: INNOVATIONS AND VESTIGES</i>	199
Белікова М.І., Георгієвський Ю.В. <i>МЕДІАЦІЯ ЯК СПОСІБ ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТІВ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ</i>	209
Качан Я.В., Васишин С.В. <i>ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА</i>	219
Тарасевич Т.Ю. <i>ПРИНЦИПИ СОМАТИЧНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ: ФОРМУВАННЯ УНІВЕРСАЛЬНОЇ МОДЕЛІ МІЖНАРОДНИХ ТА НАЦІОНАЛЬНИХ СТАНДАРТІВ</i>	227
Турій А.І. <i>УЗУРПАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ: ВІД ПОНЯТТЯ ДО ПРОТИДІЇ</i>	240
Удовенко Ж.В., Руденко Н.В. <i>ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ПРАВОСУДДЯ УКРАЇНИ</i>	252
Хорішко А.О. <i>МОНІТОРИНГ СПОСОБУ ЖИТТЯ СУДДІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ</i>	263
Шминдрук О.Ф., Штепа Д.В. <i>МЕДІАЦІЯ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ СПОСІБ ВРЕГУЛЮВАННЯ СІМЕЙНИХ СПОРІВ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ</i>	276

СЕРІЯ «Педагогіка»

Skliarenko O.B., Shemuda M.H. <i>MAIN PRINCIPALS OF THE IMPLEMENTATION OF THE CONTENT AND LANGUAGE INTEGRATED LEARNING</i>	285
Бокарева Ю.С., Зелений О.П., Дейнеко Ж.В. <i>РОЗВИТОК КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ ГРАФІЧНОГО ДИЗАЙНЕРА В УМОВАХ ВІЙНИ</i>	295

Василиків І.Б. <i>ПЕРЕВАГИ І НЕДОЛІКИ ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ</i>	307
Волошина А.В. <i>МЕТОДИКА В.В.ЄМЕЛЬЯНОВА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ ВОКАЛЬНО-ВИКОНАВСЬКИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ</i>	316
Криворучко І.І. <i>КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ СФОРМОВАНOSTІ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНФОРМАТИКИ</i>	326
Норенко І.Ю. <i>МУЛЬТИКУЛЬТУРНА І СОЦІАЛЬНА ТОЛЕРАНТНІСТЬ ПСИХОЛОГА</i>	338
Подоляничук С.В. <i>АКТУАЛІЗАЦІЯ ЗМІСТУ ДИСЦИПЛІНИ «БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ» ПРИ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ</i>	350

СЕРІЯ «Техніка»

Мельник О.М., Бурлаченко Д.А., Котенко О.В., Корбан В.Х., Васильченко О.Є., Шахов В.І. <i>ОГЛЯД ОСНОВНИХ АСПЕКТІВ МІЖНАРОДНОЇ КОНВЕНЦІЇ ПРО РЯТУВАННЯ СУДЕН І МАЙНА 1989 РОКУ</i>	362
---	-----

СЕРІЯ «Історія та археологія»

Лотоцький В.В. <i>СОЦІАЛЬНО-ГОСПОДАРСЬКИЙ ФАКТОР РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ГРОМАДИ СТАНІСЛАВОВА КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.</i>	374
Тарасенко О.О. <i>ТРЕТІЙ ПЕРІОД РОЗВИТКУ ШКОЛИ ІСТОРИКІВ УНІВЕРСИТЕТУ СВ. ВОЛОДИМИРА (60-ті роки ХІХ ст.)</i>	386
Хоменко П.П. <i>ДО ПИТАННЯ ПРИЧИН ПАДІННЯ ПОЛЬСЬКО-ШЛЯХЕТСЬКОЇ ДЕРЖАВИ В ХVІІІ СТОЛІТТІ</i>	406

УДК 378.4(477-25)"186"Св. Володимира (091)

[https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-4\(10\)-386-405](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-4(10)-386-405)

Тарасенко Ольга Олексіївна кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії України Факультету суспільно-гуманітарних наук, Київський університет імені Бориса Грінченка, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ, 04053, тел.: (095) 570-64-66, <https://orcid.org/0000-0002-3220-3510>

ТРЕТІЙ ПЕРІОД РОЗВИТКУ ШКОЛИ ІСТОРИКІВ УНІВЕРСИТЕТУ СВ. ВОЛОДИМИРА (60-ті роки ХІХ ст.)

Анотація. Школа істориків Університету Св. Володимира в ХІХ ст. – початку ХХ ст. у Києві, як професорсько-викладацька корпорація особистостей, які були об'єднані за професійною ознакою як історики, формувалася із професорів та доцентів, які працювали на кафедрах всесвітньої та російської історії після відкриття закладу у 1834 р. і до його ліквідації у 1920 р. Їх наукова спадщина відносились до різних наукових напрямів і течій, але всі вони, як корпорація істориків, належали вищому навчальному закладу, в якому працювали, зробили свій внесок у розвиток освіти, науки, культури України, сформували традиції українського освітнього та наукового простору. Вивчення історії становлення та розвитку Школи істориків Університету Св. Володимира в Києві у 1834–1920 рр. має вагоме значення для розуміння становлення та розвитку університетської історичної освіти і науки у ХІХ – початку ХХІ ст. у цілому. Проведений аналіз літератури в історіографії другої половини ХІХ – двох перших десятиліть ХХІ ст. дозволив дослідити Третій період розвитку Школи істориків Університету Св. Володимира у 1860–1869 рр. та висновувати, що то був час занепаду викладання історії в Університеті Св. Володимира, час зміни поколінь викладачів і науковців. У Третій період розвитку Школа істориків Університету Св. Володимира була представлена персоналіями О.І. Ставровського, В.А. Більбасова та вихованцями Університету І.В. Лашнюковим, В.Я. Шульгіним, В.Г. Авсеєнком, М.П. Драгомановим. У кінці 60-х років ХІХ ст. в Університет увійшла нова генерація науковців-викладачів, випускників *Alma mater*. В.С. Іконников, І.В. Лучицький, В.Б. Антонович розпочали плідну наукову та викладацьку діяльність протягом кількох десятиліть на історико-філологічному факультеті Університету Св. Володимира. І.В. Лучицький на кафедрі всесвітньої історії виховав власну історичну школу, став засновником соціально-економічного напрямку в українській історіографії. В.Б. Антонович виплекав київську школу істориків-документалістів – київську школу істориків Володимира

Антоновича. Наукова та викладацька діяльність нової генерації сформувала Четвертий період розвитку Школи істориків Університету Св. Володимира, який ми розглянемо у наступній статті. Шлях становлення і розвитку викладання та дослідження історії у XIX ст. в Університеті Св. Володимира відтворює шлях розвитку історичної освіти і науки у XIX ст.

Ключові слова: Школа істориків Університету Св. Володимира в 60-ті роки XIX ст., Третій період розвитку школи істориків Університету Св. Володимира, особистості П.В. Павлов, І.В. Лашнюков, О.І. Ставровський, В.Я. Шульгін, В.А. Білбасов, В.Г. Авсеєнко, М.П. Драгоманов, В.С. Іконников, І.В. Лучицький, В.Б. Антонович, історіографія другої половини XIX – перших двох десятиліть XXI ст., Київ.

Tarasenko Olha Oleksiyivna Candidate of Historical Sciences (PhD in History), Associate Professor, Associate Professor of the History of Ukraine Department of the Faculty of Social and Humanitarian Sciences, Borys Grinchenko Kyiv University, Bulvarno-Kudryavska St., 18/2, Kyiv, 04053, tel.: (095) 570-64-66, <https://orcid.org/0000-0002-3220-3510>

THE THIRD PERIOD OF DEVELOPMENT OF THE SCHOOL OF HISTORIANS OF ST. VOLODYMYR UNIVERSITY (the 60s of the 19th century)

Abstract. The School of Historians of St. Volodymyr University in the 19th – early 20th century in Kyiv, as a professor-teaching corporation of individuals who were united by professional status as historians, was formed from professors and assistant professors who worked in the Departments of World History and Russian History after the opening institution in 1834 and until its liquidation in 1920. Their scientific legacy related to different scientific directions and currents, but all of them, as a corporation of historians, belonged to the higher educational institution in which they worked, made their contribution to the development of education, science, and culture of Ukraine, and formed the traditions of the Ukrainian educational and scientific space. Studying the history of the formation and development of the School of Historians of St. Volodymyr University in Kyiv in 1834–1920 is of great importance for understanding the formation and development of university historical education and science in the 19th – early 21st centuries in general. Having analyzed the literature in the historiography of the second half of the 19th century - the first two decades of the 21st century, we investigated the Third period of development of the School of Historians of the University of St. Volodymyr in 1860-1869. We concluded that 1860-1869 was a time of decline in history teaching at St. Volodymyr University, a time of changing generations of teachers and scientists. In the Third

development period, the School of Historians of St. Volodymyr University was represented by professors O.I. Stavrovskiy and V.A. Bilbasov, and the University graduates I.V. Lashnyukov, V.Ya. Shulgin, V.G. Avseenko, M.P. Dragomanov. In the late 60s of the 19th century a new generation of scientists-teachers, and graduates of Alma Mater entered the University. V.S. Ikonnikov, I.V. Luchytskyi, and V.B. Antonovych began a fruitful scientific and teaching activity for several decades at the Faculty of History and Philology of St. Volodymyr University. I.V. Luchytskyi at the Department of World History raised his historical school and became the founder of the socio-economic trend in Ukrainian historiography. V.B. Antonovych cherished the Kyiv School of Documentary Historians – Volodymyr Antonovych Kyiv School of Historians. Scientific and teaching activities of the new generation formed the Fourth period of development of the School of Historians of St. Volodymyr University, which we will consider in the next article. The path of formation and development of history teaching and research in the 19th century at St. Volodymyr University reproduces the development path of historical education and science in the 19th century.

Keywords: School of Historians of St. Volodymyr University in the 60s of the 19th century, the Third period of development of the School of Historians of St. Volodymyr University, personalities P.V. Pavlov, I.V. Lashnyukov, O.I. Stavrovskiy, V.Ya. Shulgin, V.A. Bilbasov, V.G. Avseyenko, M.P. Dragomanov, V.S. Ikonnikov, I.V. Luchytskyi, V.B. Antonovych, the historiography of the second half of the 19th - the first two decades of the 21st century, Kyiv.

Постановка проблеми. Школа істориків Університету Св. Володимира в XIX ст. – початку XX ст. у Києві, як професорсько-викладацька корпорація особистостей, які були об'єднані за професійною ознакою як історики, формувалася із професорів та доцентів, які працювали на кафедрах всесвітньої та російської історії після відкриття закладу у 1834 р. і до його ліквідації у 1920 р. Їх наукова спадщина відносились до різних наукових напрямів і течій, але всі вони, як корпорація істориків, належали вищому навчальному закладу, в якому працювали, зробили свій внесок у розвиток освіти, науки, культури України, сформували традиції українського освітнього та наукового простору.

Вивчення історії становлення та розвитку Школи істориків Університету Св. Володимира в Києві протягом XIX – початку XX ст. має вагоме значення для розуміння становлення та розвитку університетської історичної освіти і науки у XIX – початку XXI ст. у цілому, є актуальним напрямом сучасної історичної науки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У цьому контексті важливим є вивчення періодів становлення та розвитку Школи істориків Університету

Св. Володимира. Певний внесок у дослідження проблеми «Школа істориків Університету Св. Володимира в історіографії ХІХ – початку ХХІ ст.» зробила О.О. Тарасенко [1; 2; 3; 4; 5], яка дослідила історію становлення та розвиток Школи істориків Університету Св. Володимира (далі – Школа – О.Т.) із середини 30-х – початку 60-х років ХІХ ст. в історіографії другої половини ХІХ – початку ХХІ ст. [6; 7] через вивчення соціокультурного портрету істориків В.Ф. Циха [8; 9; 10], В.Ф. Домбровського [11; 12; 13], О.І. Ставровського [9; 10; 14], М.І. Костомарова [12; 13; 15; 16], П.В. Павлова [13; 17; 18], В.Я. Шульгіна [10; 19] та встановила, що у 1834 р. – кінці 40-х років ХІХ ст. науково-викладацька діяльність В.Ф. Циха, В.Ф. Домбровського, О.І. Ставровського, М.І. Костомарова започаткувала Перший період становлення Школи [20], а з кінця 40-х – початку 60-х років ХІХ ст. подальша науково-викладацька діяльність О.І. Ставровського та В.Я. Шульгіна і П.В. Павлова стала Другим періодом розвитку Школи [21]. Атмосфера Університету Св. Володимира середини ХІХ ст., моральний кодекс честі студентів того часу, просвітницька та педагогічна діяльність улюблених професорів-корифеїв П.В. Павлова та В.Я. Шульгіна, сприяли формуванню професіоналізму, світогляду, людяності, активної життєвої позиції, культурного рівня поколінь вихованців Університету Св. Володимира [22].

Вивчення спогадів сучасників про В.Ф. Циха, В.Ф. Домбровського, О.І. Ставровського, М.І. Костомарова, П.В. Павлова, В.Я. Шульгіна [7; 23; 24; 25; 26; 27; 28; 29; 30] дозволили О.О. Тарасенко узагальнити, що у споминах була дана виразна характеристика діяльності зазначених істориків, яскраво оцінено їх як непересічних особистостей, які активно творили свій час. Дослідниця реконструювала колективний портрет професорів історії Університету Св. Володимира середини 30-х – початку 60-х років ХІХ ст., вивчила історію становлення Школи, глибше осмислила життя, викладацьку, наукову, просвітницьку діяльність, започатковані традиції Школи істориками закладу та прийшла до висновку, що професори Університету Св. Володимира В.Ф. Цих, В.Ф. Домбровський, О.І. Ставровський, М.І. Костомаров, П.В. Павлов, В.Я. Шульгін були серед фундаторів української історичної освіти і науки. Все вище викладене дозволило перейти до вивчення Третього періоду розвитку Школи, який тривав протягом 60-х роках ХІХ ст.

Вивченню Третього періоду розвитку Школи істориків Університету Св. Володимира, який тривав протягом 60-х роках ХІХ ст., в історіографії другої половини ХІХ – перших двох десятиліть ХХІ ст., допомогли статті В.О. Замлінського [31], В.І. Чеснокова [32; 35; 42; 52], О.Г. Самойленка [33], В.М. Мордвінцева [40; 41], С.І. Лимана [46; 47], В.І. Семененко, С.О. Руденко, А.М. Ніколаєнко-Ломакіна, Н.О. Резенкіна, О.В. Балашова [50], О.О. Тарасенко [38; 39; 48; 55], біографічні відомості пресоаналій, які працювали на обох кафедрах у той час [36; 37; 43; 44; 45; 49; 53; 54].

Мета статті - дослідити Третій період розвитку Школи істориків Університету Св. Володимира протягом 60-х років XIX ст. в історіографії другої половини XIX – двох перших десятиліть XXI ст.

Виклад основного матеріалу. Серед буржуазних реформ 60-х років XIX ст. в російській імперії була проведена реформа університетів. Прогресивні зрушення нового університетського статуту 1863 р. надавали певні можливості перебудувати та покращити освітню та наукову роботу в університетах. Кількість кафедр на факультетах значно збільшилась, розширився обсяг викладання через збільшення кількості викладачів, підвищилися рівень та якість практичних занять студентів, створювалися сприятливі умови підвищення рівня викладання та наукової роботи. Проте, після введення статуту 1863 р. в Університеті Св. Володимира було 35 вакантних кафедр, не вистачало 49 професорів і доцентів. У найбільш скрутному становищі опинився історико-філологічний факультет. Наприкінці 1868 р. замість передбачених статутом 1863 р. 12 професорів і 7 доцентів на факультеті працювали: 1 виконуючий обов'язки екстраординарного професора, 4 доценти та 1 приват-доцент [31, с.38]. На 1 січня 1873 р. серед необхідних за штатом 8 ординарних, 4 екстраординарних професорів, 7 доцентів і 4 лекторів іноземних мов, на історико-філологічному факультеті було: 3 ординарні, 1 екстраординарний професор, 2 лектори і 1 приват-доцент кафедри всесвітньої історії [31, с.32].

Реакція останніх років царювання Миколи I призвела до цілковитого занепаду університету. Ректор Університету Св. Володимира М.Х. Бунге аналізував причини безнадійності заміщення багатьох вакантних кафедр у закладі, звертався до Міністерства народної освіти, наголошував, що місце професора російської історії в Університеті Св. Володимира в Києві має особливе значення і вимагає особи, яка б силою знання і таланту викликала у слухачів повагу до історії Правобережної України та могла б досліджувати матеріали Центрального архіву давніх актів, значення яких стало безсумнівним після видання «Архива Юго-Западной России», підкреслював, що поки Університет пропонуватиме запрошуваним особам утримання, що значно поступалося платні навіть повітових службовців (!) Міністерства внутрішніх справ, такого викладача знайти буде неможливо [5, с.35].

Рада Університету Св. Володимира висновувала, що закладу, через існуюче матеріальне становище професорів, в майбутньому загрожує неминучий занепад, що він тримається за рахунок старих кадрів і що незабаром доведеться або знизити рівень наукових вимог, або залишити кафедри незайнятими. Ректор М.Х. Бунге, вийшов із клопотанням до міністра народної освіти про поліпшення матеріального становища провінційних університетів, пропонував поширити на них застосовані до гімназій (!) заходи

щодо збільшення платні викладачам [5, с.35].

Виправляючи незадовільну систему підготовки професорсько-викладацьких кадрів, Міністерство народної освіти запровадило з 1862 р. щорічні наукові відрядження найбільш здібних кандидатів і магістрів російських університетів у Європу. Для заміщення кафедр Університет Св. Володимира створив інститут професорських стипендіатів (1864), який був прийнятий Міністерством народної освіти згодом і для інших університетів. Враховуючи стан справ історико-філологічний факультет запропонував відрядження випускників-відмінників до російських університетів, до Академії наук, а також за кордон, для підготовки їх до професорської діяльності. Конкурс складався із привселюдного захисту ухваленої факультетом дисертації, двох пробних привселюдних лекцій (тему однієї задавав факультет). Раді університету 2 липня 1862 р. було дозволено необхідні для відряджень витрати віднести на кошторис Університет [5, с.35-36]. Процес запускання кафедр Університету Св. Володимира на початку 60-х років XIX ст. тривав. Враховуючи скрутне становище щодо кадрів викладачів, Університет Св. Володимира з 1864 р. почав залишати кращих випускників для підготовки до професури – інституту професорських стипендіатів.

Питання про підготовку професорів історії в університетах росії XIX – початку XX ст. вивчили В.І. Чесноков та І.В. Чесноков у 1995 р. [32, с.73-85].

О.Г. Самойленко у 2017 р. детально розглянув проблему становлення та еволюції інституту професорських стипендіатів, визначив його місця у процесі формування категорії професійних істориків у другій половині XIX – початку XX ст., проаналізував систему підготовки кадрів та шляхи поповнення професорами-істориками вищих навчальних закладів України, підкреслив велику значимість закордонних відряджень, у яких перебували молоді вчені на етапі свого становлення [33, с.334-357].

За 1864–1884 рр. інститут професорських стипендіатів закінчили семеро стипендіатів Університету Св. Володимира, які спеціалізувалися з російської історії. Із них п'ятеро (М. Владимирський-Буданов, В. Іконников, Д. Багалій, І. Лінниченко, П. Голубовський) отримали ступінь магістра російської історії, а із п'яти стипендіатів, що брали спеціалізацію із всесвітньої історії – четверо (І. Лучицький, М. Любич, П. Бодянський, В. Ляскоронський) – отримали ступінь магістра всесвітньої історії [34, с.30-33].

Кафедра російської історії. У грудні 1859 р. професора кафедри російської історії *Платона Васильовича Павлова* було усунуто від викладання і переведено на службу у Санкт-Петербург членом Петербурзької археографічної комісії. У 1860 р. він був призначений бібліотекарем (!) бібліотеки для службовців при Міністерстві народної освіти. 14 лютого 1860 р. П.В. Павлова заарештували через справу Харківсько-Київського таємного

товариства [18, с.17]. «Справу» професора Павлова у контексті урядової політики та історичної науки російської імперії 60–70-х років XIX ст. дослідив В.І. Чесноков [35, с.141-155].

Після переведення професора Павлова з Києва кафедра російської історії була вакантною протягом восьми років до 1868 р.

Рада Університету Св. Володимира тричі – 9 лютого 1860 р., 17 лютого 1861 р., 31 березня 1862 р. – оголошувала конкурс, який не відбувся через відсутність кандидатів [1, с.43]. Запрошені історики Дмитро Іванович Іловайський (1832–1920), Петро Петрович Пекарський (1827–1920), професор Ніжинського ліцею Іван Васильович Лашнюков (1823–1869) відмовилися очолити кафедру, мотивуючи це дуже малим матеріальним забезпеченням (платня професора поступалась утриманню молодшого вчителя гімназії (!)). Двічі, у 1864 та 1868 рр., запрошення очолити кафедру російської історії отримав і Микола Іванович Костомаров [1, с.44].

До призначення викладача на кафедру Рада Університету Св. Володимира доручила 4 жовтня 1863 р. викладання російської історії в.п. екстраординарного професора всесвітньої історії Віталію Яковичу Шульгіну, беручи до уваги, що він мав ступінь магістра російської історії. Однак історик відмовився від викладання російської історії в університеті, не вважаючи себе достатнім спеціалістом із цього предмету, залишивши за сімейними обставинами університет назавжди [1, с.45].

У 1861–1865 рр. на історико-філологічному факультеті лекції з російської історії оглядово читав професор всесвітньої історії Олексій Іванович Ставорський.

Враховуючи важливість, обсяг предмета «російської історії» та з метою покращити його викладання, на вакантну кафедру російської історії 23 лютого 1868 р. Рада Університету Св. Володимира призначила колишніх випускників, доцентів *Івана Васильовича Лашнюкова* (1823–1869) [36, с.357-364] та *Володимира Степановича Іконникова* (1841–1923) [37, с.228-234].

Плідна й багатолітня науково-викладацька В.С. Іконникова на кафедрі російської історії відноситься до Четвертого періоду розвитку Школи, тому ми не будемо її розглядати у цій статті [38, с.68-75].

Професор Ніжинського ліцею І.В. Лашнюков був вихованцем в 1847–1851 рр. Університету Св. Володимира, представником школи професора Павлова. І.В. Лашнюкова вважали провідним діячем провінційного педагогічного світу, який мав посісти почесне місце серед кращих викладачів свого часу через чималий виховний вплив на молодь [39, с.108-114].

І.В. Лашнюков в Університеті Св. Володимира викладав нетривалий час. Його цінували. Історико-філологічний факультет рекомендував вченого на звання екстраординарного професора, хоча історик ще не мав докторського

ступеня. Через тяжку хворобу історик не зміг повною мірою розкрити свій талант, вчений передчасно помер 25 жовтня 1869 р. [1, с.47].

І.В. Лашнюков був представником народницького напрямку Школи істориків Університету Св. Володимира, талановитим вихованцем школи професора П.В. Павлова [16, с.64-68].

Розвиток кафедри російської історії у наступні десятиліття XIX ст. був пов'язаний із плідною, яскравою науковою та викладацькою роботою професорів *Володимира Степановича Іконникова* та *Володимира Боніфатієвича Антоновича*, який виховав київську школу істориків-документалістів – київську школу істориків Володимира Антоновича. Цей час припадає на Четвертий період розвитку Школи істориків Університету Св. Володимира, який ми розглянемо у наступній статті.

Кафедра всесвітньої історії. У 1836–1866 рр. на кафедрі всесвітньої історії працював професор О.І. Ставровський, тридцятилітня викладацька діяльність якого відносилась до Першого, Другого та зачепила Третій період розвитку Школи [9, с.15-31; 10, с.3-22; 14, с.100-107].

У 1849–1862 рр. на кафедрі всесвітньої історії викладав професор *Віталій Якович Шульгін*, тринадцятилітня викладацька діяльності якого припала на Другий та зачепила Третій період розвитку Школи. В.Я. Шульгін був першим випускником – істориком Університету Св. Володимира, який почав викладати у своїй альма-матер на допомогу професору О.І. Ставровському.

О.О. Тарасенко дослідила персоналію В.Я. Шульгіна у Другий період розвитку Школи [10, с.3-22; 19, с.5-16;] та спогади про історика [27, с.44-56; 22, с.81-86; 28, с.81-89; 29, с.207-223; 30, с.10-27].

Політику російського уряду щодо історичної науки в Університеті Св. Володимира у другій половині XIX ст., зокрема, щодо «справи Шульгіна», висвітлив В.М. Мордвінцев [40, с.181-187; 41, с.47-50].

Цілісну картину конфлікту, який виник при спробі В.Я. Шульгіна повернутися до викладання в Університет Св. Володимира в умовах дії статуту 1863 р. і отримав назву «справа Шульгіна», детально розглянув В.І. Чесноков [42, с.121-139].

Після виходу О.І. Ставровського на пенсію за вислугою 30 років, кафедра всесвітньої історії у 1866–1867 н. р. стала вакантною.

Із 31 січня 1867 р. до 23 грудня 1867 р. кафедру всесвітньої історії заміщав штатний доцент *Василь Олексійович Більбасов* (1838–1904). У 1867 р. В.А. Більбасов отримав ступінь доктора за дисертацію «Поповський король Генрих IV Распё, ландграф турингский, из дома Людовика Бородатого». У 1869–1871 рр. В.А. Більбасов викладав на посаді ординарного професора кафедри всесвітньої історії в Університеті Св. Володимира [43, с.48-50].

У 1871 р. В.А. Більбасов звільнився з Університету Св. Володимира,

переїхав у Санкт-Петербург, де у 1871–1883 рр. був редактором газети «Голос», займався публіцистикою та науковою діяльністю. Брав участь у виданні журналу «Отечественные записки» [44].

У 1871–1872 н.р. викладання всесвітньої історії в Університеті Св. Володимира припинилось. Необхідність мати на кафедрі всесвітньої історії двох штатних викладачів стала вкрай очевидною.

Приват-доценти кафедри всесвітньої історії у 60-х роках XIX ст.

У 1862–1864 рр. на кафедрі всесвітньої історії читав лекції з нової історії безоплатно учень В.Я. Шульгіна приват-доцент *Василь Григорович Авсеєнко* (1842–1913), викладав Нову історію [45, с.11-12].

Дослідження В.Г. Авсеєнком середньовічної історії та історіографії в київський період його наукової діяльності у 1860–1864 рр. проаналізував С.І. Лиман [46, с.62-70]. С.І. Лиман оповів історію «кадрового конфлікту» у київській університетській медієвістиці першої половини 1860-х рр. – О.І. Ставровський проти В.Г. Авсеєнка [47, с.144-160].

В.Г. Авсеєнко залишив дуже цікаві спогади про свого вчителя В.Я. Шульгіна [27, с.44-56], про істориків Університету Св. Володимира [28, с.81-89], про Київ, в якому він жив, вчився і працював [48, с.431-441].

У 1864–1875 рр. на кафедрі всесвітньої історії працював *Михайло Петрович Драгоманов* (1841–1895), учень В.Я. Шульгіна. М.П. Драгоманов навчався в Університеті Св. Володимира в 1859–1863 рр., як і В.Г. Авсеєнко і разом із ним претендував на посаду приват-доцента на кафедрі всесвітньої історії [49, с.187-188].

Під керівництвом професора Шульгіна М.П. Драгоманов підготував дисертацію «Імператор Тиберій» pro venia legendi на право читання лекцій в університеті, захистив у 1864 р. Професор Шульгін рекомендував М.П. Драгоманова на посаду приват-доцента на кафедру всесвітньої історії. 7 грудня 1864 р. М.П. Драгоманова було прийнято на посаду приват-доцента на кафедру всесвітньої історії історико-філологічного факультету Університету Св. Володимира. М.П. Драгоманов читав лекції з історії стародавнього Сходу, історії та історіографії стародавньої Греції, історії стародавнього Риму, Нової історії (доби Реформації та Відродження). 11 лютого 1870 р. М.П. Драгоманов захистив магістерську дисертацію «Питання про історичне значення Римської імперії та Тацит» на ступінь магістра всесвітньої історії [50, с.30].

Детально диспут приват-доцента Драгоманова під час засідання історико-філологічного факультету Університету Св. Володимира було висвітлено на сторінках «Журналу міністерства народної освіти» [51, с.1-20].

Початковий етап викладацької кар'єри М.П. Драгоманова: особливості науково-педагогічного та громадського дискурсу висвітлили дослідники

Семененко В.І., Руденко С.О., Ніколаєнко-Ломакін А.М., Резенкіна Н.О., Балашова О.В. [50, с.29-33].

Початок та завершення викладання М.П. Драгоманова в Університеті Св. Володимира детально дослідив В.І. Чесноков [52, с.155-183].

З 1 жовтня 1870 р. по 1 травня 1873 р. М.П. Драгоманов був у науковому відрядженні за кордоном, вивчав місцеві архіви у Гейдельберзі, Берліні, Римі, Відні, Флоренції, знайомився з європейськими країнами, передовою думкою і провідними політичними теоріями. Після повернення з наукового відрядження у 1873 р. М.П. Драгоманова було призначено на посаду штатного доцента [50, с.31].

Із закордонного наукового відрядження у 1873 р. М.П. Драгоманов повернувся зі сформованою політичною доктриною федеративного соціалізму. Майбутню державу бачив федерацією вільних громад, які б об'єднували людей на основі спільних територій та господарської діяльності й становили автономні національні одиниці. М.П. Драгоманов засуджував політичні авантюри та насильницькі революції, вважав, що будь-який політичний рух повинен характеризуватися участю в ньому народу. Вчений приділяв велику увагу культурно-просвітницькому етапу творення держави, вважав, що в суспільстві, яке нездатне керувати собою, самоуправлятися, не може бути мови про радикальні зміни. М.П. Драгоманов опікувався розвитком української літератури, досліджував творчість Т.Г. Шевченка, брав активну участь у громадському житті Наддніпрянської України 1873–1875 рр., займався викладацькою роботою, брав участь у діяльності Київської Старої громади, редагував газету «Киевский телеграф», налагодив стосунки з російськими народниками Желябовим, Дейчем, Степановичем, збирав кошти для повстанців проти турецького гніту в Герцеговині. Разом з В.Б. Антоновичем видав працю «Исторические песни малорусского народа», власні праці «Малорусские народные предания и рассказы», «Про українських козаків, татар і турків» та ін. М.П. Драгоманов налагоджував зв'язки між українським рухом у Наддніпрянщині та на західноукраїнських землях, доносив до свідомості галичан значущість всеукраїнських завдань, що стояли перед ними [53, с.178-179].

У 1875 р. М.П. Драгоманова було звільнено з Університету Св. Володимира за політичну неблагонадійність. У 1876 р. за дорученням Старої Громади він виїхав за кордон і заснував у Женеві вільну українську друкарню, займався політичною роботою, очолив осередок української політичної еміграції в 1876–1889 рр. [53, с.178-179].

М.П. Драгоманов вважав найважливішою ідеєю європеїзму, зв'язку України із Західною Європою, що має сприяти прогресу нації. За кілька років до смерті М.П. Драгоманов написав працю «Чудацькі думки про українську національну справу», яку можна вважати заповітом науковцям у дослідженні

української історії. Ідеї лібералізму, проголошені М.П. Драгомановим, стали основними у середовищі провідних діячів української літератури, культури і науки – Лесі Українки, Івана Франка, Михайла Грушевського, Бориса Кістяківського [53, с.178-179].

У 1866 р. *Іван Васильович Лучицький* (1845–1918) закінчив історико-філологічний факультет Університету Св. Володимира зі званням кандидата. Його на два роки залишили у закладі стипендіатом для підготовки до професорського звання на кафедрі всесвітньої історії [54, с.376-378].

Науково-викладацька діяльність І.В. Лучицького належить Четвертому періоду розвитку Школи істориків Університету Св. Володимира. І.В. Лучицький на кафедрі всесвітньої історії плідно працював протягом кількох десятиліть, виховав власну історичну школу. І.В. Лучицького вважають засновником соціально-економічного напрямку в українській історіографії. Цікаві спогади про Вчителя залишив його учень, відомий історик Євген Вікторович Тарле [55, с.61-70].

Висновки. Проведений аналіз виявленої літератури в історіографії другої половини ХІХ – перших двох десятиліть ХХІ ст. дозволив дослідити Третій період розвитку Школи істориків Університету Св. Володимира у 1860 – 1869 рр. та висновувати, що то був час занепаду викладання історії в Університеті Св. Володимира, період зміни поколінь викладачів-науковців. У Третій період розвитку Школа істориків Університету Св. Володимира була представлена персоналіями О.І. Ставровського, В.А. Більбасова та вихованцями Університету І.В. Лашнюковим, В.Я. Шульгіним, В.Г. Авсеєнком, М.П. Драгомановим. У кінці 60-х років ХІХ ст. в Університет увійшла нова генерація науковців-викладачів, випускників *Alma mater*. В.С. Іконников, І.В. Лучицький, В.Б. Антонович розпочали плідну наукову та викладацьку діяльність протягом кількох десятиліть на історико-філологічному факультеті Університету Св. Володимира. І.В. Лучицький на кафедрі всесвітньої історії виховав власну історичну школу, став засновником соціально-економічного напрямку в українській історіографії. В.Б. Антонович виплекав київську школу істориків-документалістів – київську школу істориків Володимира Антоновича. Наукова та викладацька діяльність нової генерації сформувала Четвертий період розвитку Школи істориків Університету Св. Володимира, який ми розглянемо у наступній статті. Шлях становлення і розвитку викладання та дослідження історії у ХІХ ст. в Університеті Св. Володимира відтворює шлях розвитку історичної освіти і науки у ХІХ ст.

Література:

1. Тарасенко, Ольга. Становлення та розвиток історичної освіти та науки у Київському університеті у 1834–1884 рр. Київ: Логос, 1995. 276 с.

2. Тарасенко О. Класична наукова школа істориків Київського університету Св. Володимира у ХІХ ст. *Історія. Частина І: Тези та повідомлення ІІІ Міжнародного конгресу українців*. Х.: Око, 1996. С.225-228.
3. Тарасенко О. Внесок наукової школи істориків Київського університету у становлення національної історичної освіти і науки. *Збірник тез доповідей Міжнародної наукової конференції «Образ епохи. Культурне середовище Києва кінця ХІХ – початку ХХ ст.»*. Київ, Будинок вчених НАН України 20–22 листопада 1995 р. К.: Міжнародний Фонд «Відродження», 1995. С.152-154.
4. Тарасенко Ольга. Історична освіта у Київському університеті (до 165-річчя від дня заснування). *Історія України*. 1999. № 39. Жовтень (151). С.5-6; № 41. Листопад (153). С.5-8; № 42. Листопад (154). С.2-5.
5. Тарасенко О.О. З історії становлення та розвитку історичної освіти в Київському імператорському університеті Св. Володимира (до 175-річчя від дня заснування). *Історична думка*, № 1(2), 2010. 59 с.
6. Тарасенко О.О. Survey of historiography of Kyiv "St. Volodymyr" University School of historians (1834–1866). *Codrul Cosminului*, 24 (1). 2018. С.31-52.
7. Тарасенко О.О. Школа істориків університету Св. Володимира у середині 30-х – на початку 60-х років ХІХ ст. *Українська історична наука у сучасному освітньому та інформаційному просторі: монографія*. ТОВ "Твори", Вінниця. 2018. С. 202-237.
8. Тарасенко О.О. Kyiv "St. Volodymyr" University School of History: Sketches for a Creative Portrait of Volodymyr Tsykh (1805–1837). *Codrul Cosminului*, 23 (2). 2017. С. 265-274.
9. Тарасенко О.О. До становлення Школи істориків Університету Св. Володимира: В.Ф. Цих та О.І. Ставровський. *Грані. Науково-теоретичний альманах*, 20 (7(147)). 2017. С. 15-31.
10. Тарасенко О.О. Штрихи до соціокультурного портрету істориків Університету Св. Володимира В.Ф. Циха, О.І. Ставровського, В.Я. Шульгіна. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка Серія: Історія*, 2 (2). 2017. С. 3-22.
11. Тарасенко О.О. Школа істориків Університету Св. Володимира: штрихи до творчого портрету Василя Федоровича Домбровського. *Науковий журнал «ScienceRise»*, 12 (7(1)). 2015. С. 37-41.
12. Тарасенко О.О. До становлення школи істориків Університету Св. Володимира: В.Ф. Домбровський та М.І. Костомаров. *Грані. Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах*. Дніпропетровськ, 128 (12-2). 2015. С. 59-68.
13. Тарасенко О.О. Штрихи до соціокультурного портрету істориків Університету Св. Володимира В.Ф. Домбровського, М.І. Костомарова, П.В. Павлова. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка Серія: Історія*, 2 (1). 2015. С. 100-112.
14. Тарасенко О.О. Школа істориків Університету Св. Володимира: штрихи до творчого портрету О.І. Ставровського (1811–1882). *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*, 49. 2017. С. 100-107.
15. Тарасенко О.О. Школа істориків університету Св. Володимира: Микола Іванович Костомаров. *Київські історичні студії*. (1). 2016. С. 127-134.
16. Тарасенко О.О. Представники народницького напрямку Микола Костомаров та Іван Лашнюков (школа істориків Університету Св. Володимира). *Науковий журнал «ScienceRise»*, 11 (1 (16)). 2015. С. 64-68.

17. Тарасенко О.О. Викладацька діяльність П. В. Павлова в Університеті Св. Володимира у середині XIX ст. *Література та культура Полісся*, (38). 2007. С. 236-248.
18. Тарасенко О.О. До становлення школи істориків Університету Св. Володимира: Платон Васильович Павлов. *Науковий журнал «Парадигма пізнання: гуманітарні питання»*. 7(10). 2015. С. 4-30.
19. Тарасенко О.О. Штрихи до творчого портрету Віталія Яковича Шульгіна (школа істориків Університету Св. Володимира). *Грані. Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах*. 20 (11). 2017. С. 5-16.
20. Тарасенко О.О. Школа істориків Університету Св. Володимира у середині 30-х – кінці 40-х років XIX ст. (до історіографії питання). *Міжнародний науковий журнал «Науковий огляд»*, 10 (42). 2017. С. 84-103.
21. Тарасенко О.О. Школа істориків Університету Св. Володимира у кінці 40-х – середині 60-х років XIX ст. (до історіографії питання). *Міжнародний науковий журнал «Paradigm of knowledge»*, 6 (26). 2017. С. 5-33.
22. Тарасенко О.О. Спогади Федора Ромера про Університет Св. Володимира (школа істориків Університету Св. Володимира). *Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць*, 134 (7). 2018. С. 81-86.
23. Тарасенко О.О. Спогади Миколи Костомарова (школа істориків Університету Св. Володимира). *Грані. Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах*. 2015. 127 11/2. С. 97-102.
24. Тарасенко О.О. Спогади М.І. Костомарова про П.В. Павлова (школа істориків Університету Св. Володимира). *Гілея: науковий вісник*, 105 (2). 2016. С. 133-139.
25. Тарасенко О.О. Спогади про професора Павлова (школа істориків Університету Св. Володимира). *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*, (45). 2016. С. 80-85.
26. Тарасенко О.О. Спогади В.Й. Португалова про професора Павлова (школа істориків Університету Св. Володимира). *Матеріали XII Міжнародної наукової інтернет конференції "Актуальні наукові дослідження" (22-24.12.15)*, *Історія. Збірник наукових праць*. 2015. С. 77-85.
27. Тарасенко О.О. Віталій Шульгін за спогадами Василя Авсеєнка (школа істориків Університету Св. Володимира). *Науковий потенціал 2016. Матеріали XII Міжнародної наукової інтернет конференції (16-18.03.16)*, *Історія. Збірник наукових праць*. Київ. 2016. С. 44-56.
28. Тарасенко О.О. Спогади В.Г. Авсеєнка про істориків університету Св. Володимира. *Грані. Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах*, 130 (2). 2016. С. 81-89.
29. Тарасенко О.О. Спогади про професора Шульгіна (школа істориків Університету Св. Володимира). *Інтелігенція і влада*, 34. 2016. С. 207-223.
30. Тарасенко О.О. Викладачі школи істориків Університету Св. Володимира у спогадах сучасників (середина 30-х – початку 60-х років XIX ст.). *Емінак: науковий щоквартальник*, 4(20). 1. 2017. С. 10-27.
31. Замлинський В.О. З високою місією. *Київський університет імені Тараса Шевченка. Сторінки історії і сьогодення*. К., 1994. С. 9-57.
32. Чесноков В.И., Чесноков И.В. К вопросу о подготовке профессором истории в университетах России XIX – начала XX в. *История и теория исторической науки и образования: Харьковский историографический сборник*. Харьков, 1995. 1. С. 73–85.

33. Самойленко О.Г. Інститут професорських стипендіатів як один із шляхів підготовки професійних істориків в Україні у другій половині XIX–на початку XX ст. *Історіографічні дослідження в Україні: Збірник наукових праць*. 2017. 7. С. 334-357.
34. Академические списки университета Св. Владимира (1835–1884). Складені і видані за ред. проф. В.С. Іконникова. К., 1884. С. 30-33.
35. Чесноков В.И. Министерство Просвещения и «дело» профессора П.В. Павлова / *Правительственная политика и историческая наука России 60-70-х гг. XIX в. Исследовательские очерки*. Воронеж, 1989. С. 141-155.
36. Лашнюков И.В. *Биографический словарь профессоров и преподавателей Университета Св. Владимира (1834-1884) / Составлен и издан под. ред. В.С. Иконникова*. Киев: Тип. ун-та Св. Владимира, 1884. С. 357-364.
37. Іконников В.С. *Биографический словарь профессоров и преподавателей Университета Св. Владимира (1834-1884) / Составлен и издан под. ред. В.С. Иконникова*. Киев: Тип. ун-та Св. Владимира, 1884. С. 228-234.
38. Тарасенко О.О. Штрихи до творчого портрета В.С. Іконникова (з нагоди 170-річного ювілею). *Київ і кияни у соціокультурному просторі XIX–XXI століть: національний та європейський контекст: матер. Всеукр. наук.-практ. конф., 12 квітня 2012 р.* 2012. С. 68-75.
39. Тарасенко О.О. Формування наукових шкіл істориків в Університеті Св. Володимира: Іван Васильович Лашнюков. *Київські історичні студії*. 2015. 1. С. 108-114.
40. Мордвінцев В.М. Політика російського уряду щодо історичної науки в Київському університеті в другій половині XIX століття. *150 років розвитку вітчизняної історичної науки в Київському університеті*. Київський ун-т ім. Тараса Шевченка; відп. ред. Я. М. Серіщев. Київ: [Б. в.], 1993. С. 181-187.
41. Мордвінцев В.М. «Київський університетський розбрат». *Київський університет як осередок національної духовності, науки, культури: матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 165-річчю Київського університету*. Гуманітарні науки. Київ, 1999. 1. С.47-50.
42. Чесноков В.И. «Дело В.Я. Шульгина» в Киевском университете как эпизод из истории университетской жизни в условиях действия Устава 1863 года. *Российские университеты в XVIII–XIX веках: сборник научных статей*. Воронеж, 1999. 4. С. 121-139.
43. Бильбасов В.А. *Биографический словарь профессоров и преподавателей Университета Св. Владимира (1834-1884) / Составлен и издан под. ред. В.С. Иконникова*. Киев: Тип. ун-та Св. Владимира, 1884. С. 48-50.
44. Герасимова Г.П. Більбасов Василь Олексійович. *Енциклопедія Сучасної України*. Редкол.: І.М. Дзюба, А.І. Жуковський, М.Г. Железняк [та ін.]; НАН України, НТШ. К.: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2003. <https://esu.com.ua/article-40934>
45. Авсеєнко В.Г. *Биографический словарь профессоров и преподавателей Университета Св. Владимира (1834-1884) / Составлен и издан под. ред. В.С. Иконникова*. Киев: Тип. ун-та Св. Владимира, 1884. С. С. 11-12.
46. Лиман С.И. Средневековая история и историография в творчестве Василия Григорьевича Авсеєнко: киевский период его научной деятельности (1860-1864). *Научные ведомости Белгородского государственного университета. Серия: История. Политология. Экономика. Информатика*. 2010. 3 (84). 15. С. 62-70.
47. Лиман С.І. З історії «кадрового конфлікту» у київській університетській медієвістиці першої половини 1860-х рр.: О.І. Ставровський проти В.Г. Авсеєнка. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Історичні науки*. 2013. 23. С. 144-160.

48. Тарасенко О.О. та Івахненко І.О. Спогади Василя Авсеєнка про Київ. *Електронний журнал «Наука і техніка сьогодні»*, 5 (5). 2022. С. 431-441.
49. Драгоманов М.П. *Биографический словарь профессоров и преподавателей Университета Св. Владимира (1834-1884) /Составлен и издан под. ред. В.С. Иконникова*. Киев: Тип. ун-та Св. Владимира, 1884. С. 187-188.
50. Семененко В.І., Руденко С.О., Ніколаєнко-Ломакін А.М., Резенкіна Н.О., Балашова О.В. Початковий етап викладацької кар'єри М.П. Драгоманова: особливості науково-педагогічного та громадського дискурсу. *Науковий журнал «ScienceRise»*, 5 (58). 2019. С. 29-33.
51. Диспут приват-доц. Драгоманова в засіданні історико-філологічного ф-та Университета Св. Владимира. *Журнал Министерства народного образования. Современная летопись*. 1870. С XIV. С. 1-20.
52. Чесноков В.И. Начало и конец преподавания М.П. Драгоманова в Киевском университете. *Правительственная политика и историческая наука в России 60-70-х годов XIX века: исследовательские очерки. Ч.4. Высшее учебное ведомство и университетские преподаватели*. Воронеж, 1989. С. 155-183.
53. Драгоманов М.П. *Незабутні постаті*. [Авт.-упор. О. Матвійчук, Н. Струк; Ред. кол.: В.В. Скопенко, О.В. Третяк, Л.В. Губерський, О.К. Закусило, В.І. Андрейцев, В.Ф. Колесник, В.В. Різун та ін.]. Київ: Світ Успіху, 2005. С. 178-179.
54. Лучицкий И.В. *Биографический словарь профессоров и преподавателей Университета Св. Владимира (1834-1884) /Составлен и издан под. ред. В.С. Иконникова*. Киев: Тип. ун-та Св. Владимира, 1884. С. 376-378.
55. Тарасенко О.О. Професор Іван Лучицький у спогадах Євгена Тарле. *Емінак: науковий щоквартальник*. 4 (32). 2020. С. 61-70.

References:

1. Tarasenko, Olha. (1995). Stanovlennia ta rozvytok istorychnoi osvity ta nauky u Kyivskomu universyteti u 1834–1884 rr. [*Formation and development of historical education and science at Kyiv University in 1834–1884*]. Kyiv: Lohos. 276 s. [in Ukrainian].
2. Tarasenko, O. (1996). Klasychna naukova shkola istorykiv Kyivskoho universytetu Sv. Volodymyra u XIX st. [*Classical Scientific School of Historians of St. Volodymyr University of Kyiv in the 19th century*]. *Istoriia. Chastyna I: Tezy ta povidomlennia III Mizhnarodnoho konhresu ukrainistiv – History. Part I: Theses and messages of the III International Congress of Ukrainianists*. Kharkiv: Oks, 225-228 [in Ukrainian].
3. Tarasenko, O. (1995). Vnesok naukovoi shkoly istorykiv Kyivskoho universytetu u stanovlennia natsionalnoi istorychnoi osvity i nauky [*The contribution of the Scientific School of Historians of Kyiv University to the formation of national historical education and science*]. *Zbirnyk tez dopovidei Mizhnarodnoi naukovoi konferentsii «Obraz epokhy. Kulturne seredovyshche Kyieva kintsia XIX – pochatku XX st.» – Collection of abstracts of reports of the International scientific conference "Image of the epoch. The cultural environment of Kyiv in the late 19th and early 20th centuries"*. Kyiv, Budynok vchenykh NAN Ukrainy 20–22 lystopada 1995 r. K.: Mizhnarodnyi Fond «Vidrozhennia». 152-154 [in Ukrainian].
4. Tarasenko, Olha. (1999). Istorychna osvita u Kyivskomu universyteti (do 165-richchia vid dnia zasnuvannia) [*Historical education at Kyiv University (to the 165th anniversary of its foundation)*]. *Istoriia Ukrainy – History of Ukraine*. 39. Zhovten (151). 5-6; 41. Lystopad (153). 5-8; 42. Lystopad (154). 2-5 [in Ukrainian].

5. Tarasenko, O.O. (2010). Z istorii stanovlennia ta rozvytku istorychnoi osvity v Kyivskomu imperatorskomu universyteti Sv. Volodymyra (do 175 richchia vid dnia zasnovannia) [*On the history of the formation and development of historical education at the Kyiv Imperial St. Volodymyr University (to the 175th anniversary of its foundation)*]. *Istorychna dumka – Historical thought*. № 1(2). 59 s. [in Ukrainian].
6. Tarasenko, Olha. (2018). Survey of historiography of Kyiv "St. Volodymyr" University School of Historians (1834–1866). *Codrul Cosminului*, 24 (1). 31-52 [in English].
7. Tarasenko, O.O. (2018). Shkola istorykiv universytetu Sv. Volodymyra u seredyni 30-kh – na pochatku 60-kh rokiv XIX st. [*The School of Historians of St. Volodymyr University in the mid-30s – early 60s of the 19th century*]. *Ukrainska istorychna nauka u suchasnomu osvithnomu ta informatsiinomu prostori: monohrafiia – Ukrainian historical science in the modern educational and informational space: a monograph*. TOV "Tvory", Vinnytsia. 202-237 [in Ukrainian].
8. Tarasenko, Olha. (2017). Kyiv "St. Volodymyr" University School of History: Sketches for a Creative Portrait of Volodymyr Tsykh (1805–1837). *Codrul Cosminului*. 23 (2). 265-274 [in English].
9. Tarasenko, O.O. (2017). Do stanovlennia Shkoly istorykiv Universytetu Sv. Volodymyra: V.F. Tsykh ta O.I. Stavrovskiyi [*To the establishment of the School of Historians of St. Volodymyr University: V.F. Tsykh and O.I. Stavrovsky*]. *Hrani. Naukovo-teoretychnyi almanakh – Hrani. Scientific and theoretical almanac*. 20 (7 (147)). 15-31 [in Ukrainian].
10. Tarasenko, O.O. (2017). Shtrykhy do sotsiokulturnoho portretu istorykiv Unversytetu Sv. Volodymyra V.F. Tsykha, O.I. Stavrovskoho, V.Ia. Shulhina [*Strokes to the socio-cultural portrait of historians of St. Volodymyr University V.F. Tsykh, O.I. Stavrovsky, V.Ya. Shulgin*]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka Ceriia: Istoriiia – Scientific notes of Volodymyr Hnatyuk Ternopil National Pedagogical Series: History*. 2 (2). 3-22 [in Ukrainian].
11. Tarasenko, O.O. (2015). Shkola istorykiv Universytetu Sv. Volodymyra: shtrykhy do tvorchoho portretu Vasylia Fedorovycha Dombrovskoho [*The School of Historians of St. Volodymyr University: touches to the creative portrait of Vasyl Fedorovych Dombrovsky*]. *Naukovi zhurnal «ScienceRise» – Scientific magazine "ScienceRise"*. 12. 7(1). 37-41 [in Ukrainian].
12. Tarasenko, O.O. (2015). Do stanovlennia shkoly istorykiv Universytetu Sv. Volodymyra: V.F. Dombrovskiyi ta M.I. Kostomarov [*To the establishment of the School of Historians of St. Volodymyr University: V.F. Dombrovsky and M.I. Kostomarov*]. *Hrani. Naukovo-teoretychnyi i hromadsko-politychnyi almanakh – Hrani. Scientific-theoretical and public-political almanac*. 128 (12-2). 59-68 [in Ukrainian].
13. Tarasenko, O.O. (2015). Shtrykhy do sotsiokulturnoho portretu istorykiv Universytetu Sv. Volodymyra V.F. Dombrovskoho, M.I. Kostomarov, P.V. Pavlova [*Strokes to the sociocultural portrait of historians of St. Volodymyr University V.F. Dombrovsky, M.I. Kostomarov, P.V. Pavlov*]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka Ceriia: Istoriiia – Scientific notes of Volodymyr Hnatyuk Ternopil National Pedagogical University. Series: History*. 2 (1). 100-112 [in Ukrainian].
14. Tarasenko, O.O. (2017). Shkola istorykiv Universytetu Sv. Volodymyra: shtrykhy do tvorchoho portretu O.I. Stavrovskoho (1811–1882) [*School of Historians of St. Volodymyr University: touches to the creative portrait of O.I. Stavrovsky (1811–1882)*]. *Naukovi pratsi istorychnoho fakultetu Zaporizkoho natsionalnoho universytetu – Scientific works of the Faculty of History of Zaporizhzhya National University*. 49. 100-107 [in Ukrainian].
15. Tarasenko, O.O. (2016). Shkola istorykiv universytetu Sv. Volodymyra: Mykola Ivanovych Kostomarov [*School of Historians of St. Volodymyr University: Mykola Ivanovich Kostomarov*]. *Kyivski istorychni studii – Kyiv Historical Studies*. (1). 127-134 [in Ukrainian].

16. Tarasenko, O.O. (2015). Predstavnyky narodnytskoho napriamku Mykola Kostomarov ta Ivan Lashniukov (shkola istorykiv Universytetu Sv. Volodymyra) [*Representatives of the populist direction Mykola Kostomarov and Ivan Lashnyukov (School of Historians of St. Volodymyr's University)*]. *Naukovyi zhurnal «ScienceRise» – Scientific magazine "ScienceRise"*. 11. 1 (16). 64-68 [in Ukrainian].
17. Tarasenko, O.O. (2007). Vykladatska diialnist P.V. Pavlova v Universyteti Sv. Volodymyra u seredyni XIX st. [*P.V. Pavlov's teaching activity at St. Volodymyr University in the middle of the 19th century*]. *Literatura ta kultura Polissia – Literature and culture of Polissia*. (38). 236-248 [in Ukrainian].
18. Tarasenko, O.O. (2015). Do stanovlennia shkoly istorykiv Universytetu Sv. Volodymyra: Platon Vasylovych Pavlov [*To the formation of the School of historians of St. Volodymyr University: Platon Vasyliovych Pavlov*]. *Naukovyi zhurnal "Paradyhma piznannia: humanitarni pytannia" – Scientific journal "Paradigm of cognition: humanitarian issues"*. 7 (10). 4-30 [in Ukrainian].
19. Tarasenko, O.O. (2017). Shtrykhy do tvorchoho portretu Vitaliia Yakovycha Shulhina (shkola istorykiv Universytetu Sv. Volodymyra) [*Strokes for a creative portrait of Vitaly Yakovych Shulgin (School of Historians of St. Volodymyr University)*]. *Hrani. Naukovo-teoretychnyi i hromadsko-politychnyi almanakh – Hrani. Scientific-theoretical and public-political almanac*. 20 (11). 5-16 [in Ukrainian].
20. Tarasenko, O.O. (2017). Shkola istorykiv Universytetu Sv. Volodymyra u seredyni 30-kh – kintsi 40-kh rokiv XIX st. (do istoriohrafii pytannia) [*School of Historians of St. Volodymyr University in the mid-30s – late 40s of the 19th century (to the historiography of the question)*]. *Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal "Naukovyi ohliad" – International Scientific Journal "Scientific Review"*. (10(42)). 84-103 [in Ukrainian].
21. Tarasenko, O.O. (2017). Shkola istorykiv Universytetu Sv. Volodymyra u kintsi 40-kh – seredyni 60-kh rokiv XIX st. (do istoriohrafii pytannia) [*School of Historians of St. Volodymyr University in the late 1940s – mid-1960s of the 19th century (to the historiography of the question)*]. *Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal "Paradigm of knowledge" – International scientific journal "Paradigm of knowledge"*. 6 (26). 5-33 [in Ukrainian].
22. Tarasenko, O.O. (2018). Spohady Fedora Romera pro Universytet Sv. Volodymyra (shkola istorykiv Universytetu Sv. Volodymyra) [*Fedor Romer's memories of St. Volodymyr University (School of Historians of St. Volodymyr University)*]. *Hileia: naukovyi visnyk. Zbirnyk naukovykh prats – Gilea: Scientific Bulletin. Collection of scientific papers*. 134 (7). 81-86 [in Ukrainian].
23. Tarasenko, O.O. (2015). Spohady Mykoly Kostomarova (shkola istorykiv Universytetu Sv. Volodymyra) [*Memories of Mykola Kostomarov (School of Historians of St. Volodymyr University)*]. *Hrani. Naukovo-teoretychnyi i hromadsko-politychnyi almanakh. – Hrani. Scientific-theoretical and public-political almanac*. 127 (11/2). 97-102 [in Ukrainian].
24. Tarasenko, O.O. (2016). Spohady M.I. Kostomarova pro P.V. Pavlova (shkola istorykiv Universytetu Sv. Volodymyra) [*Memories of M.I. Kostomarov about P.V. Pavlov (School of Historians of St. Volodymyr University)*]. *Hileia: naukovyi visnyk – Gilea: Scientific Bulletin*. 105 (2). 133-139 [in Ukrainian].
25. Tarasenko, O.O. (2016). Spohady pro profesora Pavlova (shkola istorykiv Universytetu Sv. Volodymyra) [*Memories of Professor Pavlov (School of Historians of St. Volodymyr University)*]. *Naukovi pratsi istorychnoho fakultetu Zaporizkoho natsionalnoho universytetu – Scientific works of the Faculty of History of Zaporizhzhya National University*. (45). 80-85 [in Ukrainian].
26. Tarasenko, O.O. (2015). Spohady V.I. Portuhalova pro profesora Pavlova (shkola istorykiv Universytetu Sv. Volodymyra) [*Memories of V.Y. Portugalova about Professor Pavlov (School of Historians of St. Volodymyr University)*]. *Materialy XII Mizhnarodnoi naukovoï internet konferentsii "Aktualni naukovi doslidzhennia" (22-24.12.15), Istoriia. Zbirnyk naukovykh prats – Materials of the 12th International Scientific Internet Conference "Actual Scientific Research" (December 22-24, 2015), History. Collection of scientific papers*. 77-85 [in Ukrainian].

27. Tarasenko, O.O. (2016). Vitalii Shulhin za spohadamy Vasylia Avsieienka (shkola istorykiv Universytetu Sv. Volodymyra) [*Vitaly Shulgin based on the memoirs of Vasyl Avseenko (School of Historians of St. Volodymyr University)*]. *Naukovyi potentsial 2016. Materialy XII Mizhnarodnoi naukovoï internet konferentsii (16-18.03.16), Istoriiia. Zbirnyk naukovykh prats – Scientific potential 2016. Materials of the XII International Scientific Internet Conference (March 16-18, 2016), History. Collection of scientific papers.* Kyiv. 44-56 [in Ukrainian].
28. Tarasenko, O.O. (2016). Spohady V.H. Avsieienka pro istorykiv universytetu Sv. Volodymyra [*Memories of V.G. Avseenko about the historians of St. Volodymyr University*]. *Hrani. Naukovo-teoretychnyi i hromadsko-politychnyi almanakh – Hrani. Scientific-theoretical and public-political almanac.* 130 (2). 81-89 [in Ukrainian].
29. Tarasenko, O.O. (2016). Spohady pro profesora Shulhina (shkola istorykiv Universytetu Sv. Volodymyra) [*Memories of Professor Shulgin (School of Historians of St. Volodymyr University)*]. *Intelihentsiia i vlada – Intelligentsia and power.* 34. 207-223 [in Ukrainian].
30. Tarasenko, O.O. (2017). Vykladachi shkoly istorykiv Universytetu Sv. Volodymyra u spohadakh suchasnykiv (seredyna 30-kh – pochatku 60-kh rokiv XIX st.) [*Teachers of the School of Historians of St. Volodymyr University in the memories of contemporaries (mid-30s – early 60s of the 19th century)*]. *Eminak: naukovyi shchokvartalnyk – Eminak: scientific quarterly.* 4 (20). 1. 10-27 [in Ukrainian].
31. Zamlinskyi, V.O. (1994). Z vysokoïu misiieiu [*With a high mission*]. *Kyivskiy universytet imeni Tarasa Shevchenka. Storinky istorii i sohodennia – Taras Shevchenko Kyiv University. Pages of history and the present.* K., 9-57 [in Ukrainian].
32. Chesnokov, V.I., Chesnokov, I.V. (1995). K voprosu o podgotovke professorov istorii v universitetakh Rossii XIX – nachala XX v. [*On the issue of training professors of history at the universities of Russia in the 19th – early 20th centuries*]. *Istoriya i teoriya istoricheskoi nauki i obrazovaniya: Kharkovskii istoriograficheskii sbornik – History and theory of historical science and education: Kharkov historiographic collection.* Kharkiv, 1. 73–85 [in Russian].
33. Samoilenko, O.H. (2017). Instytut profesorskykh stypendiativ yak odyn iz shliakhiv pidhotovky profesiinykh istorykiv v Ukraini u druhii polovyni XIX – na pochatku XX st. [*The Institute of Professorial Fellows as one of the ways of training professional historians in Ukraine in the second half of the 19th and early 20th centuries*]. *Istoriografichni doslidzhennia v Ukraini: Zbirnyk naukovykh prats – Historiographical studies in Ukraine: Collection of scientific works.* 17. 334-357 [in Ukrainian].
34. Akademicheskie spiski universiteta Sv. Vladimira (1835–1884). (1884). [*Academic lists of St. Vladimir's University (1835–1884)*]. *Sostavleni i izdani pod red. prof. V.S. Ikonnikova – Compiled and published under the editorship of prof. V.S. Ikonnikov.* Kiev, 30-33 [in Russian].
35. Chesnokov, V.I. (1989). Ministerstvo Prosveshcheniya i «delo» professora P.V. Pavlova [*The Ministry of Education and the “case” of Professor P.V. Pavlova*]. *Pravitelstvennaya politika i istoricheskaya nauka Rossii 60-70-kh gg. XIX v. Issledovatelkie ocherki – Government policy and historical science of Russia in the 60-70s. 19th century Research essays.* Voronezh, 141-155 [in Russian].
36. Lashnyukov, I.V. (1884). *Biograficheskii slovar professorov i prepodavatelei Universiteta Sv. Vladimira (1834-1884) – Biographical dictionary of professors and teachers of the University of St. Vladimir (1834-1884).* Sostavlen i izdan pod. red. V.S. Ikonnikova – Compiled and published under the editorship of prof. V.S. Ikonnikov. Kiev: Tip. un-ta Sv. Vladimira, 357-364 [in Russian].
37. Ikonnikov, V.S. (1884). *Biograficheskii slovar professorov i prepodavatelei Universiteta Sv. Vladimira (1834-1884) – Biographical dictionary of professors and teachers of the University of St. Vladimir (1834-1884).* Sostavlen i izdan pod. red. V.S. Ikonnikova – Compiled and published under the editorship of prof. V.S. Ikonnikov. Kiev: Tip. un-ta Sv. Vladimira, 228-234 [in Russian].

38. Tarasenko, O.O. (2012). Shtrykhy do tvorchoho portreta V.S. Ikonnykova (z nahody 170-richnoho yuvileiu) [*Touches to the creative portrait of V.S. Ikonnikov (on the occasion of the 170th anniversary)*]. Kyiv i kyiany u sotsiokulturnomu prostori XIX–XX stolit: natsionalnyi ta yevropeyskyi kontekst: mater. Vseukr. nauk.-prakt. konf., 12 kvitnia 2012 r. – Kyiv and Kyivans in the socio-cultural space of the 19th–21st centuries: national and European context: Mater. All-Ukrainian science and practice conference, April 12, 2012. 68-75 [in Ukrainian].
39. Tarasenko, O.O. (2015). Formuvannia naukovykh shkil istorykiv v Universyteti Sv. Volodymyra: Ivan Vasylovych Lashniukov [*Formation of scientific schools of historians at the University of St. Volodymyr: Ivan Vasyliovych Lashnyukov*]. Kyivski istorychni studii – Kyiv Historical Studies. 1. 108-114 [in Ukrainian].
40. Mordvintsev, V.M. (1993). Polityka rosiiskoho uriadu shchodo istorychnoi nauky v Kyivskomu universyteti v druhii polovyni XIX stolittia [*The policy of the Russian government regarding historical science at Kyiv University in the second half of the 19th century*]. 150 rokiv rozvytku vitchyznianoï istorychnoi nauky v Kyivskomu universyteti – 150 years of development of national historical science at Kyiv University. Kyivskiy un-t im. Tarasa Shevchenka; vidp. red. Ya.M. Serishchev. Kyiv. 181-187 [in Ukrainian].
41. Mordvintsev, V.M. (1999) «Kyivskiy universytetskyi rozbrat» [*"Kyiv university discord"*]. Kyivskiy universytet yak osередok natsionalnoi dukhovnosti, nauky, kultury: materialy naukovo-praktychnoi konferentsii, prysviachenoï 165-richchii Kyivskoho universytetu. Humanitarni nauky – Kyiv University as a center of national spirituality, science, and culture: materials of the scientific and practical conference dedicated to the 165th anniversary of Kyiv University. Humanities. Kyiv, 1. 47-50 [in Ukrainian].
42. Chesnokov, V.I. (1999). «Delo V.Ya. Shulgina» v Kievskom universitete kak epizod iz istorii universitetskoi zhizni v usloviyakh deïstviya Ustava 1863 goda [*"The case of V.Ya. Shulgin" at Kiev University as an episode from the history of university life under the conditions of the Charter of 1863*]. Rossiiskie universitety v XVIII–XIX vekakh: sbornik nauchnykh statei – Russian Universities in the 18th–19th Centuries: Collection of Scientific Articles. Voronezh, 4. 121-139 [in Russian].
43. Bilbasov, V.A. (1884). *Biograficheskii slovar professorov i prepodavatelei Universiteta Sv. Vladimira (1834-1884)* – Biographical dictionary of professors and teachers of the University of St. Vladimir (1834-1884). Sostavlen i izdan pod. red. V.S. Ikonnikova – Compiled and published under the editorship of prof. V.S. Ikonnikov. Kiev: Tip. un-ta Sv. Vladimira. 48-50 [in Russian].
44. Herasymova, H.P. (2003). Bilbasov Vasyl Oleksiiiovych [*Bilbasov Vasyl Oleksiyovich*]. Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy – Encyclopedia of Modern Ukraine. Redkol.: I.M. Dziuba, A.I. Zhukovskiy, M.H. Zhelezniak [ta in.]; NAN Ukrainy, NTS. K.: Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen NAN Ukrainy, 2003. <https://esu.com.ua/article-40934> [in Ukrainian].
45. Avseenko, V.G. (1884). *Biograficheskii slovar professorov i prepodavatelei Universiteta Sv. Vladimira (1834-1884)* – Biographical dictionary of professors and teachers of the University of St. Vladimir (1834-1884). Sostavlen i izdan pod. red. V.S. Ikonnikova – Compiled and published under the editorship of prof. V.S. Ikonnikov. Kiev: Tip. un-ta Sv. Vladimira. 11-12 [in Russian].
46. Liman, S.I. (2010). Srednevekovaya istoriya i istoriografiya v tvorchestve Vasiliya Grigorevicha Avseenko: kievskii period yego nauchnoi deyatel'nosti (1860–1864). [*Medieval history and historiography in the work of Vasily Grigoryevich Avseenko: the Kiev period of his scientific activity (1860–1864)*]. Nauchnie vedomosti Belgorodskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya: Istoriya. Politologiya. Ekonomika. Informatika – Scientific statements of the Belgorod State University. Series: History. Political science. Economy. Computer science. 13 (84). 15. 62-70 [in Russian].

47. Lyman, S.I. (2013). Z istorii «kadrovoho konfliktu» u kyivskii universytetskii mediievistytsi pershoi polovyny 1860-kh rr.: O.I. Stavrovskiyi proty V.H. Avsieienka [From the history of "personnel conflict" in Kyiv university medieval studies in the first half of the 1860s: O.I. Stavrovskiyi v. V.G. Avseyenka]. *Naukovi pratsi Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka. Istorychni nauky – Scientific works of the Kamianets-Podolsk National University named after Ivan Ohienko. Historical sciences.*23. 144-160 [in Ukrainian].
48. Tarasenko, O.O., Ivakhnenko, I.O. (2022). Spohady Vasylia Avsieienka pro Kyiv [Memories of Vasyl Avseenko about Kyiv]. *Elektronnyi zhurnal «Nauka i tekhnika sohodni» – Electronic magazine «Science and Technology Today»*, 5 (5). 431-441 [in Ukrainian].
49. Dragomanov, M.P. (1884). *Biograficheskii slovar professorov i prepodavatelei Universiteta Sv. Vladimira (1834-1884) – Biographical dictionary of professors and teachers of the University of St. Vladimir (1834-1884). Sostavlen i izdan pod. red. V.S. Ikonnikova – Compiled and published under the editorship of prof. V.S. Ikonnikov.* Kiev: Tip. un-ta Sv. Vladimira. 187-188 [in Russian].
50. Semenenko, V.I., Rudenko, S.O., Nikolaienko-Lomakin, A.M., Rezenkina, N.O., Balashova, O.V. (2019). Pochatkovyi etap vykladatskoi kariery M.P. Drahomanova: osoblyvosti naukovo-pedahohichnoho ta hromadskoho dyskursu [The initial stage of the teaching career of M.P. Drahomanov: peculiarities of scientific-pedagogical and public discourse]. *Naukovyi zhurnal «ScienceRise» – Scientific magazine «ScienceRise»*, 5(58). 29-33 [in Ukrainian].
51. Disput privat-dotsenta Dragomanova v zasedanii istoriko-filologicheskogo fakulteta Universiteta Sv. Vladimira [Dispute of Privatdozent Dragomanov at a meeting of the Faculty of History and Philology of the University of St. Vladimir]. (1870). *Zhurnal Ministerstva narodnogo obrazovaniya. Sovremennaya letopis – Journal of the Ministry of Public Education. Modern chronicle.* SXIIVII. 1-20 [in Russian].
52. Chesnokov, V.I. (1989). Nachalo i konets prepodavaniya M.P. Dragomanova v Kievskom universitete [The beginning and end of teaching M.P. Drahomanov at Kiev University]. *Pravitelstvennaya politika i istoricheskaya nauka v Rossii 60-70-kh godov XIX veka: issledovatel'skie ocherki. Ch.4. Visshee uchebnoe vedomstvo i universitetskie prepodavateli – Government policy and historical science in Russia in the 60s-70s of the 19th century: research essays. Part 4. Higher education department and university teachers.* Voronezh, 155-183 [in Russian].
53. Drahomanov, M.P. (2005). Nezabutni postati [Unforgettable characters]. [Avt.-upor. O. Matviichuk, N. Struk; Red. kol.: V.V. Skopenko, O.V. Tretiak, L.V. Huberskyi, O.K. Zakusylo, V.I. Andreitsev, V.F. Kolesnyk, V.V. Rizun ta in.]. Kyiv: Svit Uspikhu, 178-179 [in Ukrainian].
54. Luchitskiy, I.V. (1884). *Biograficheskii slovar professorov i prepodavatelei Universiteta Sv. Vladimira (1834-1884) – Biographical dictionary of professors and teachers of the University of St. Vladimir (1834-1884). Sostavlen i izdan pod. red. V.S. Ikonnikova – Compiled and published under the editorship of prof. V.S. Ikonnikov.* Kiev: Tip. un-ta Sv. Vladimira. 376-378 [in Russian].
55. Tarasenko, O.O. (2020). Profesor Ivan Luchytskyi u spohadakh Yevhena Tarle. [Professor Ivan Luchytskyi in the memoirs of Yevhen Tarle]. *Eminak: naukovyi shchokvartalnyk – Eminak: scientific quarterly.* (4 (32)). 61-70 [in Ukrainian].